

RESEARCH ARTICLE

Issues Of Translating The Concept Of "Talab" In The Work "Masnaviyi Ma'naviy" Into Uzbek

Muhammadrizo Aslaniy

Senior Lecturer Tashkent State University of Oriental Studies, Uzbekistan

Oydin Turdiyeva

Associate Professor, Doctor of Philological Sciences Tashkent State University of Oriental Studies Tashkent, Uzbekistan

VOLUME: Special Issue 2026

PAGE: 57-59

Copyright © 2026 European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, this is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-Share Alike 4.0 International License. Licensed under Creative Commons License a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Abstract

This article examines the issues related to translating the term "talab," widely used in Jalal al-Din Rumi's Masnavi-ye Ma'navi, into the Uzbek language. In Sufi literature, the term conveys not only its lexical meaning but also spiritual, mystical, emotional, and metaphysical dimensions.

KEYWORDS

Mawlana, Masnavi-ye Ma'navi, talab, irfan, Sufism, semantic analysis.

INTRODUCTION

"Талаб" тушунчаси тасаввуфда сулук йўлидаги илк ва энг асосий қадам бўлиб, Ҳаққа етишиш учун "излаш" ва "ички майл" маъноларини англатади. Барча ирфоний-дидактик асарларда ушбу тушунчага алоҳида ўрин ажратилган. Одатда мўътабар китобларнинг дастлабки бобларида айнан шу масала батафсил муҳокама қилинади. Зеро, аксарият тасаввуфий таснифларда "талаб" тариқат солуқининг йўлга киришидаги биринчи босқич сифатида эътироф этилган. Хусусан Абу Наср Саррож Тусий, Абдурахмон Жомий, Хожа Абдуллоҳ Ансорий, Нажмиддин Розий, Абулмажид Санойий, Шайх Шаҳобиддин Сухравардий, Фаридиддин Аттор, Имом Муҳаммад Ғаззолий асарлари шулар жумласидандир. Аммо Мавлоно Жалолиддин Балхий (Румий)нинг "Маснавийи маънавий" асари эса шубҳасиз, тасаввуфий адабиётнинг дурдонаси ҳисобланади.

Мумтоз форс адабиётининг нодир манбаларида "талаб" атамасини ўзбек тилига оддий сўз билан таржима қилиш кўп ҳолларда маъно йўқолишига олиб келади. Шу сабаб таржимон асарнинг маънавий контексти, тасаввуфий манбалари, семантик қатламларини англаши

муҳим ҳисобланади.

Масалан, Атторнинг «Мантиқ ут-тайр» асарида "талаб" йўлнинг боши, руҳий уйғониш ва инсоннинг ўзига аслида берилган илҳомни таниши деб тушунтирилса, Ансорий "талаб"ни инсонни дунёвий истаклардан узоқлаштириб, фақат Ҳаққа йўналтирувчи ички чақириқ деб баҳолайди. Мавлоно эса ушбу тушунчани ҳам маънавий, ҳам ишқий, ҳам космологик мазмунда шарҳлайди. "Маснавийи маънавий"да эса "талаб" тушунчаси кўп ҳолларда руҳнинг илоҳий аслига қайтиш истаги, инсонда пайдо бўладиган ички нидо ва безовталик, ишқнинг илк ларзаси, маънавий ҳазратга талпиниш. маъноларни билдиради.

Мавлоно таълимотига кўра, "Маснавий"нинг бутун мазмун-моҳияти саналган "Найнома"да асосий мавзу "талаб"дир. Талаб ҳикоясини "най" баён қилади; най рамзидир. Най фақат буткул ичи бўшатирилган, яъни ичидан тозаланганидан кейингина ҳижрон надоматини тўқмоққа бошлайдики:

بشنو از نی چون حکایت می کند

از جدایی ها شکایت می کند [1]

*Тингла бу найни нола қиладур,
Ажралишлардан ҳикоят қиладур.*

Мавлоно най тилидан келтирган ҳикоят ва шикоят айрилиш қиссасидир. Яъни ориф руҳининг найзордан ажралиб қолгани ва у ўзининг ҳиссий дунё деб аталмиш бу сургунгоҳдан, яъни бадарға қилинган оламдан ўзининг асл манбаи ва бошланғич оламига етмоқни орзу қилади. "Найнома" Маснавийнинг дастлабки қисми бўлиб, найнинг нолаи инсон руҳининг олам азалдан ажралиб, яна аслига қайтиш интилишини англатади. Мавлоно талаби руҳнинг ўз манбаига қайтиш ҳаракати, деб талқин қилади. "Маснавий"нинг учинчи дафтари, 37-қисмдаги мисраларга эътибор қаратамиз:

گر گران و گر شتابنده بود

آنکه جویندهست یابنده بود

در طلب زن دایما تو هر دو دست

که طلب در راه نیکو رهبرست

لنگ و لوک و خفته شکل و بی ادب

سوی او می غیژ و او را می طلب

که به گفت و گه به خاموشی و گه

بوی کردن گیر هر سو بوی شه [2]

Мавлононинг ақидасича, ҳар қандай солиқ хоҳ секин юрсин ёки тез, охир-оқибат барибир ўз мақсадига етади. Шу боис, доимо талаб йўлида бўлиши керак. Ҳаққа қараб бораётган бу сайр қандай шаклда бўлмасин, ҳатто тартиб-қоидаларга тўла риоя қилинмаган тақдирда ҳам, Ҳақ назарида қабул топиши мумкин. Шундай экан, ҳар қандай ҳолатда ҳам ҳаракат қилгин ва Ҳақнинг офияти ва тажаллийлари орқали Унинг маърифатига эришишга интилгин.

Ўзбек тилида "талаб" сўзи мавжуд бўлса-да, у асосан "хоҳиш", "истак", "бирор нарсани талаб қилиш" маъноларида қўлланилади. Тасаввуфий контекстдаги "талаб" эса "руҳий изтироб", "илоҳий издошлик", "ишқий уйғониш", аслга қайтиш интилиши" каби кенг маъноларни қамраб олади. Шунинг учун ўзбекча "изланиш", "иштиёқ", "саъй" каби сўзлар бу тушунчани тўлиқ қамраб ололмади. Таржимада маъно йўқолишига сабаб бўлади.

این رها کن عشق های صورتی

نیست بر صورت نه بر روی سستی

آنچ معشوقست صورت نیست آن

خواه عشق این جهان خواه آن جهان

آنچ بر صورت تو عاشق گشته ای

چون برون شد جان چرایش هشته ای؟

صورتش بر جاست این سیری ز چیست؟

عاشقا وا جو که معشوق تو کیست؟

آنچ محسوسست اگر معشوقه است

عاشق سستی هر که او را حس هست

چون وفا آن عشق افزون می کند

کی وفا صورت دگرگون می کند؟

پرتو خورشید بر دیوار تافت

تابش عاریتی دیوار یافت

بر کلوخی دل چه بندی ای سلیم؟

وا طلب اصلی که تابد او مقیم [3]

Мавлононинг хитоби ишқи маъжозийга (ташқи суратга) мубтало бўлган инсонлардир. У айтадики, ҳақиқий маҳбуб сурат эмас: у на бу дунёга сиғади, на охиратга. Шу сабабдан ҳам дунё ҳам охират сени Ҳақ талабидан тўсиб қўяди. Агар бу маҳбубалар (яъни моддий маҳбублар) ҳақиқий маҳбуб бўлганида, нима учун уларнинг ўлими билан сенинг ишқинг ҳам тугайди? Агар ҳақиқий маҳбуб ҳис этиладиган, кўриладиган маҳлуқ бўлганида, унда ҳар бир ҳис соҳиби инсон ошиқ ва талабгор бўлар эди. Мавжуд зоҳирий нарсалар аслида Парвардигорнинг мутлақ борлигидан бир тажаллийдир. Деворга қуёш нури тушганда у ёруғ бўлиб кўринади бу ёруғлик эса вақтинчалик, қарзга олинган нурдир. Сен нима учун шу қарз ёруғликка дил боғлайсан? Қуёшнинг (Ҳақнинг) ўзига талпин, зеро унинг нурлари абадий ва асилдир. [4;19]

Изланишлар шуни кўрсатадики, "талаб" атамаси ўзбек тилида бир неча таржимавий ечимларни талаб қилади: 1) Сўзма-сўз таржима: "талаб" (аммо бу фақат юзаки маънони беради). 2) Маъновий таржима: "руҳий интилиш", "илоҳий истак". 3) Бирикма орқали таржима:

“аслга қайтишга бўлган ички чақириқ”. 4) Термин сифатида таржима қилмасдан қолдириш: “талаб (тасаввуфий маънода)”

Илмий жиҳатдан энг мақбул ечим атамани таржима қилмасдан, изоҳ билан қўллаш.

Мавлоно матнларида “талаб” тушунчаси фақат руҳий изланишни эмас, балки ишқнинг ҳаракатини, банданинг ўз аслига қайтиш эҳтиёжи, инсоний норасозлик ортидаги маънавий чақириқни ифодалайди. Шунинг учун таржимада фақат бир сўз билан ифода қилиш имконсиз.

Хулоса қилиш мумкинки, “Маснавий”даги “талаб” тушунчаси ўзбек тилига таржима қилишда бир қанча семантик, услубий ва ирфоний қийинчиликларни келтириб чиқаради. Ушбу атама оддий луғавий сўз эмас, балки тасаввуфий-маърифий тушунча бўлгани учун ўзбек тилида таржима қилинмасдан, изоҳ билан қўлланилгани мақбул. Бу эса асарнинг руҳий ва маънавий мазмунини сақлаб қолиш имконини беради. Мақолада келтирилган таҳлиллар шуни кўрсатадики, “талаб” атамаси ўзбекча таржимада махсус термин сифатида мустаҳкамланиши лозим.

Фойдаланилган манба ва адабиётлар рўйхати

1. <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar1/sh1>
2. <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar3/sh37>
3. <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar2/sh18>
4. بررسی «طلب» در مثنوی مولانا. محمدرضا اصلانی